

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

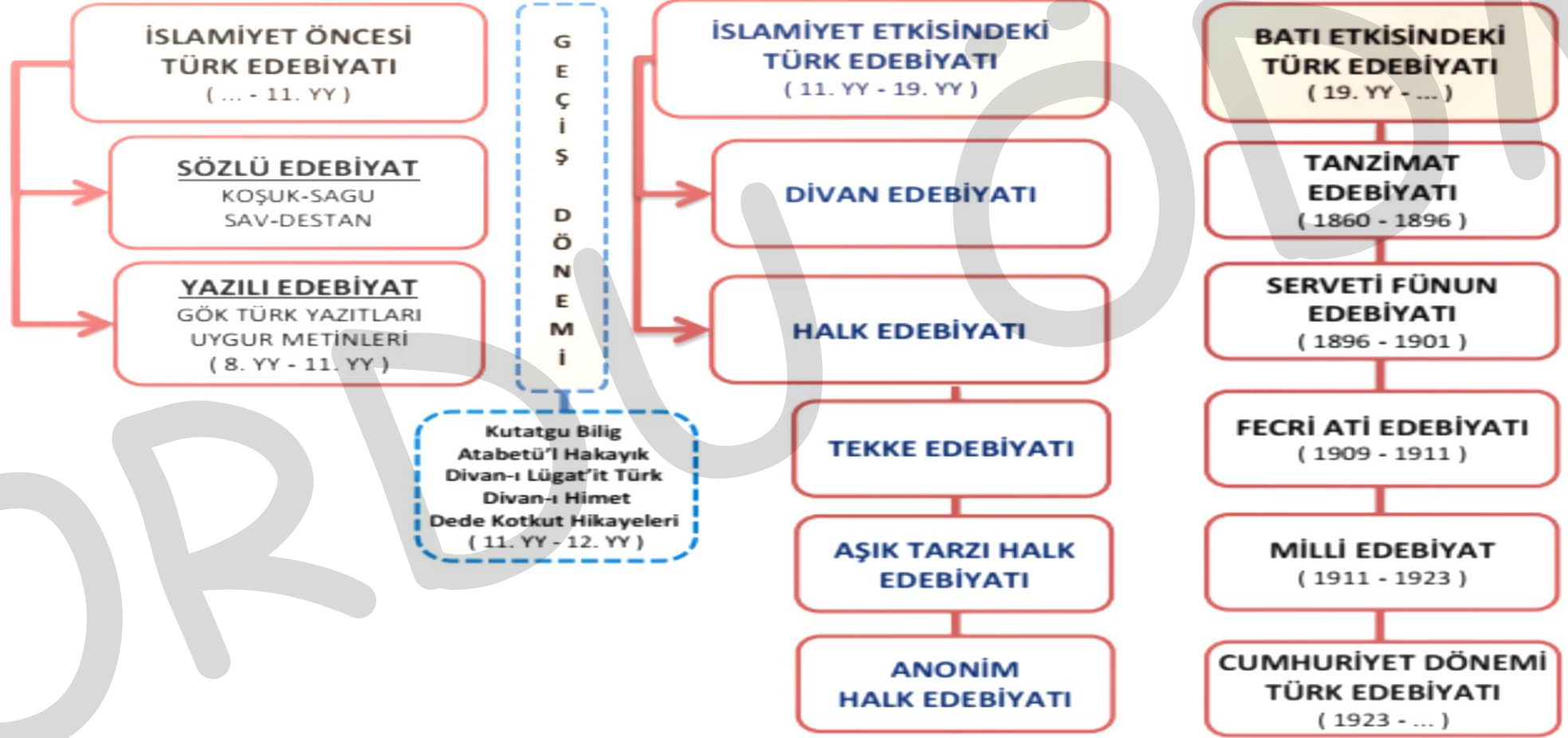
İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI (Sözlü-Yazılı Dönem)

AYT

ORDU
ÖDM

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI
(DESTAN DÖNEMİ)

SÖZLÜ EDEBİYAT

YAZILI EDEBİYAT

SÖZLÜ EDEBİYAT (GENEL ÖZELLİKLERİ)

- Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları dönemdeki edebiyattır.
- Bu dönem edebiyatı sözlü olarak üretilmiş ve kulaktan kulağa yayılarak varlığını sürdürmüştür.
- İslamiyet öncesi sözlü dönem ürünleri koşuk, sagu, sav ve destanlardan oluşur.
- Avcı ve göçebe toplumun dinsel törenlerinden doğmuştur.
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Ozan, baksı, kam denen kişiler tarafından, müzik eşliğinde kopuz adı verilen sazla şiir söylenirdi.
- Sığır (av törenleri), şölen (dini ayinler), yuğ (ölen kişinin ardından yapılan törenler) adı verilen toplantılarda oluşmuştur.
- Ölçü olarak hece ölçüsü kullanılmıştır.
- Bu dönem ürünleri anonimdir.
- Uyak düzeni aaab, cccb, dddb' dir.

Sözlü döneme ait metinler oldukça sınırlı düzeydedir. Bunun en önemli nedeni, metinlerin yazıya geçirilmemiş olmasıdır. Bu döneme ait metinlere Türklerle bir şekilde ilişki içinde olan milletlerin (Çin, Avrupa ve İran) kaynaklarında; tarih boyunca farklı zamanlarda araştırmacılar tarafından yapılan derlemelerde (Divan-ı Lügati't Türk); Türk toplumu hafızasında yaşayan ürünlerin derlenip yazıya geçirilmesiyle elde edilen metinlerde rastlamaktayız

Sözlü Edebiyatta Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir)

Sözlü edebiyat döneminde coşku ve heyecanı dile getirmek için şiirden yararlanılmıştır. Bunlar **sagu, koşuk ve destandır.**

Eski Türklerde Şairlerin Görev ve İşlevi

- Eski Türklerde "kam, baksı, oyun, ozan, şaman" adları verilen şairler, o günkü toplumda hâkim, hekim, büyücü, sanatçı, bilge konumundadır. Bu yönleriyle şairler, toplumun önem verdiği kişilerdir.
- Şairler, "sığır, yağ ve şölen" adı verilen törenlerde etkin rol oynamışlar, şiirlerini bu törenlerde söylemişlerdir. Çalgı aleti çalma yeteneği de olan bu şairler, şiirlerini o dönem kullanılan "kopuz" adı verilen çalgı aleti eşliğinde söylemişlerdir.

KOŞUK

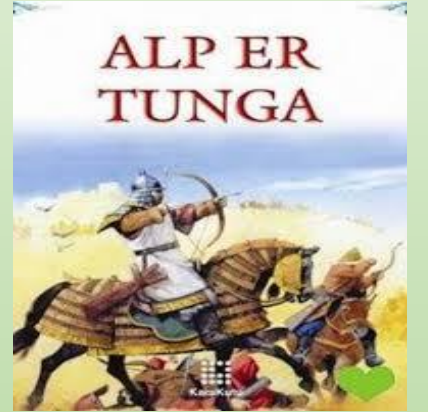
- En eski nazım biçimidir.
- Konuları aşk, yiğitlik, doğa sevgisidir.
- Şölenlerde kopuz eşliğinde söylenen şiirlerdir.
- 7'li hece ölçüsüyle söylenir.
- Kafiye şeması aaab'dir.
- İslamiyet'ten sonra "koşma" adını almıştır.
- Koşuklar ilk kez **Kaşgarlı Mahmut** tarafından **Divan-ı Lügati't-Türk**'te yazıya geçirilmiştir.

SAGU

- "Yuğ" adı verilen ölüm törenlerinde ölen kişinin erdemlerini ve onun ölümünden duyulan hüznü, acı, üzüntüyü dile getiren şiirlerdir.
- 7'li hece ölçüsüyle söylenir.
- Kafiye şeması aaab'dir.
- Ölen kişinin kahramanlığı anlatılır.
- İslamiyet'ten sonra divan şiirinde "mersiye", halk şiirinde "ağıt" adını alır.

SAV

- Bugünkü atasözlerinin ilk hâlidir.
- Yaşamla, toplumla, insan doğasıyla ilgili öğütler verilir.
- Kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.
- Divan edebiyatında “**darb-1 mesel**” adını alır.

ÖRNEK:

- *Ermegüğe bulut yük bolur.*
(*Tembele bulut yük olur.*)
- Endik uma evlikini ağırlar.
(Ahmak konuk ev sahibini ağırlar.)

YAZILI EDEBİYAT

- Yazılı Türk edebiyatı 8. yüzyılda başlar. 10.yüzyıla kadar devam eder.
- Türklerin en eski yazılı eserleri 6. yüzyıla ait olan Yenisey Yazıtları'dır ancak okunamadığı için belge niteliği taşımazlar.
- Bu bakımdan Türk tarihi ve edebiyatının ilk yazılı ürünleri Göktürk Yazıtları'dır.
- Şiirlerde hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi kullanılmıştır.
- Göktürkçe ile ortaya konan ürünlerde dil, yabancı etkilerden uzaktır. Uygurca eserlerde ise yabancı etkiler görülür.
- “Bağımsızlık, yurt ve millet sevgisi, komşularla olan ilişkiler” anlatılmıştır.
- Anlatımda bir içtenlik ve açıklık vardır. Dolambaçlı yollara kaçılmamıştır.

YAZILI DÖNEM

GÖKTÜRK
EDEBİYATI

UYGUR EDEBİYATI

YAZILI DÖNEM TÜRK EDEBİYATI ÖZELLİKLERİ

- Dönem ürünleri Göktürkçe ve Uygurca ile verilmiştir.
- Hem halk diline dayalı bir anlatım (Tonyukuk Anıtı), hem de sanatlı bir söylev diliyle yapılan anlatım (Kültigin ve Bilge Kağan anıtları) kullanılmıştır.
- Hem dini hem de din dışı ürünler verilmiştir.
- Bazı atasözleri ve destanlar (Oğuz Kağan Destanı) bu dönemde yazıya geçirilmiştir.

A-GÖKTÜRK EDEBİYATI

- Bu devrin ele geçen yazılı metinleri daha çok mezar taşlarıdır.
- Bunlardan başka dikili taşlar, aynalar, paralar ve kâğıt üzerine yazılmış metinler de vardır. Ancak Göktürk devrinin ele alınan ve gerçekten edebî ve tarihî değer taşıyan metinleri **Orhun Âbideleri**'dir.
- Orhun Irmağı'nın eski yatağı ile Koşu Çaydam Gölü havâlisinde olan ve Göktürk tarihini aydınlatan bu kitabeler Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan adına dikilmişlerdir.

BİLGE KAĞAN

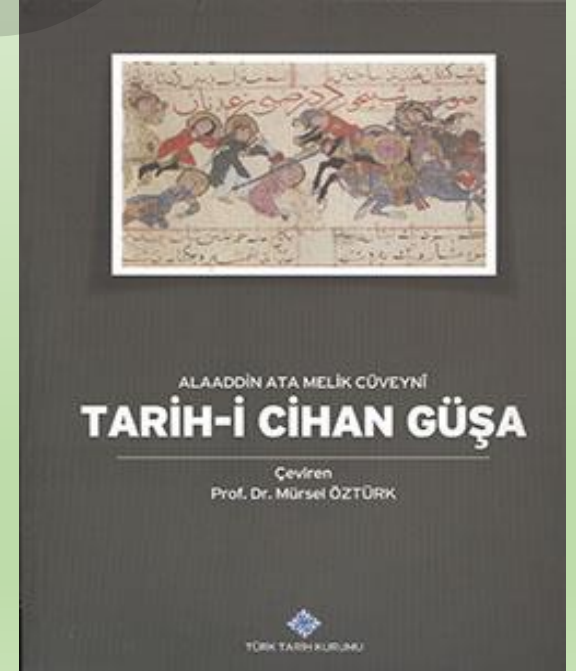
KÜLTİGIN

TONYUKUK

GÖKTÜRK YAZITLARININ ÖZELLİKLERİ

- Dil, yabancı etkilerden uzak ve yalın bir Türkçedir.
- Yazıtlarda yer yer gerçekçi bir tarih dili, yer yer eleştiri cümleleri, yer yer de güçlü bir söylev dili kullanılmıştır.
- Yazıtlarda, Türk ulusunun benliğini unutmaması ve birlik olması gerektiği, düşmanların tatlı sözlerine ve hediyelerine aldanmayıp uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır.
- Türk edebiyatının ilk yazılı örnekleridir.
- Yazıtlarda, dağılan Göktürklerin, Bilge Kağan ve kardeşi Kültigin tarafından bir araya getirilişi ve Göktürk Devleti'nin yeniden kuruluşu anlatılmaktadır.
- Anıtların yazarı Yuluğ (Yollug) Tigin'dir.
- Yazıtların varlığından ilk kez, 13.yy.da İlhanlı dönemi tarihçisi Cüveyni "Tarih-i Cihan-Güşa" adlı eserinde bahsetmiştir.
- Orhun yazıtlarını, bilim dünyasına ilk kez, İsveçli bir subay olan Strahlanberg tanıtmıştır.

GÖKTÜRK YAZITLARI

- Âbideleri ilk defa Danimarkalı Wilhelm Thomsen, 1893 yılında okumuş, ondan iki yıl sonra 1895'te de Wilhelm Radloff çözmüştür.

Wilhelm Thomsen

Wilhelm Radloff

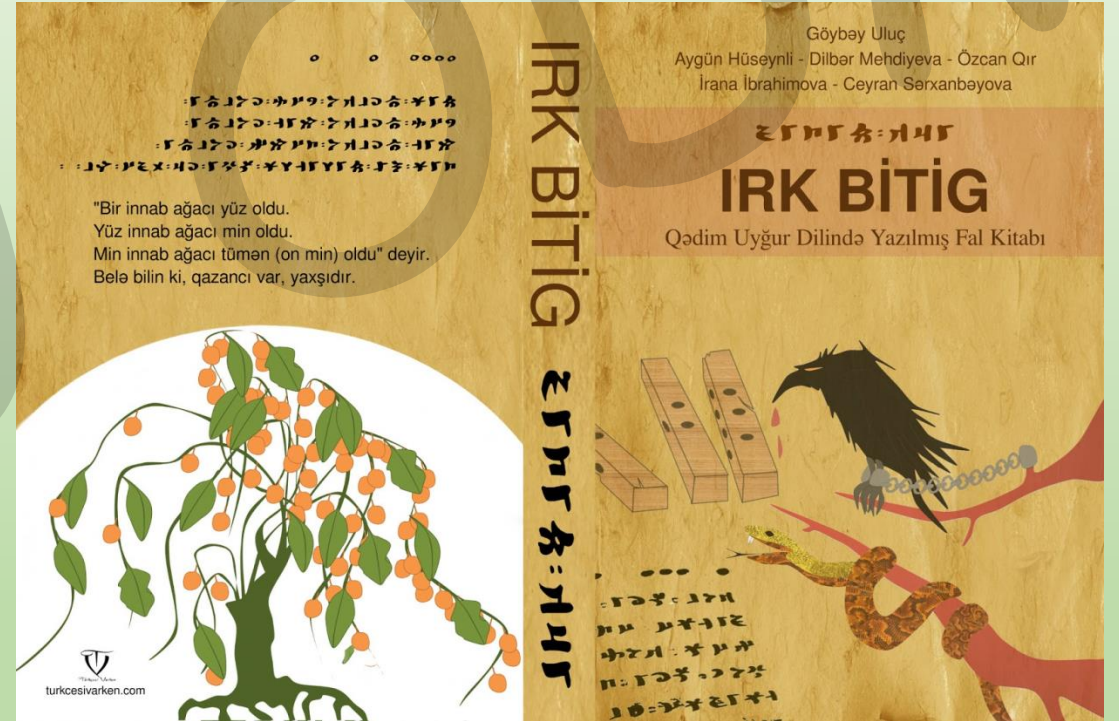
B-UYGUR EDEBİYATI

- Göktürk Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Uygur hanlıklarından kalma eserlerdir.
- Daha çok Buda ve Mani dininin esaslarını anlatan metinlerdir.
- Bunlar Turfan yöresinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.
- Tercümeleri bize ulaştıran metinlerin Göktürk, Uygur alfabeleriyle yazıldığı görülür. Lakin yaygın olarak kullanılan yazı Uygur alfabesidir.
- İlk şairin adı **Alpunçur Tigin'dir**. Bu şairden günümüze 2 şiir ulaşmıştır.

Maniheist Uygurlara Ait Eserler

İrk Bitig:

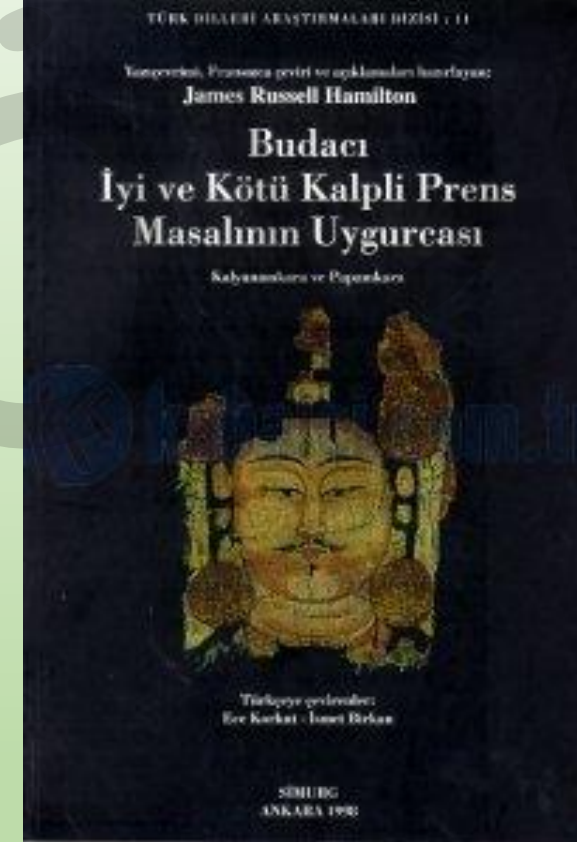
- Tahminen 930 yılında ve Köktürk harfleriyle kaleme alınmış olan İrk Bitig (Fal Kitabı),
- İçinde dine ait unsurlar bulunmakla beraber dinî bir eser değildir; bir fal kitabıdır.

Budist Uygurlara Ait Eserler

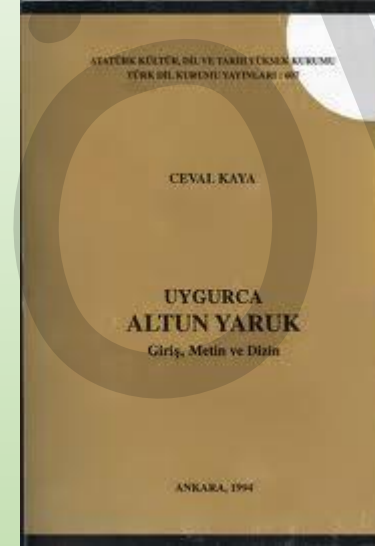
Prens Kalyanamkara Papamkara:

- Uygurlar döneminin en tanınmış öykülerinden biridir.
- Kansu vilayetindeki Bin Buda mabetlerinde bulunan bu eserde, iyi yürekli bir şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerine engel olmak üzere çok değerli bir mücevheri ele geçirmek için çıktığı maceralı yolculuk anlatılır.

Budist Uygurlara Ait Eserler

- **Altun Yaruk:** 10. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı tahmin edilen eser, 17. yüzyılda bulunmuştur. Birkaç nüshası bulunan ve oldukça hacimli olan bu eser, Budizm'in esaslarını, felsefesini ve Buda'nın menkıbelerini anlatan dini bir eserdir.

Budist Uygurlara Ait Eserler

- **Sekiz Yükmek:** Sekiz bilgi, sekiz tomar anlamlarına gelmektedir.
- Eserde beş duyu organının anlamı ve görevleri Budist bir yaklaşımla verilmiş ve bazı manevi bilgiler anlatılmıştır.

